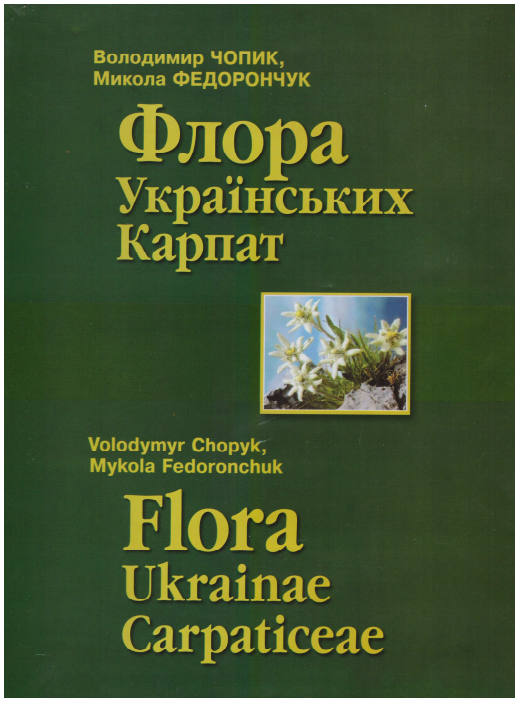
РЕЦЕНЗІЇ

ФЛОРА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Чопик В. І. Флора Українських Карпат / В. І. Чопик, М. М. Федорончук. — Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2015 — 712 с.: іл.

У тернопільському видавництві «Терно-граф» у 2015 році вийшла друком «Флора Українських Карпат» відомих українських ботаніків, флористів і систематиків, докторів біологічних наук — професора, завідувача кафедри загальної екології та фізіології рослин Кременецької гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка Володимира Івановича Чопика і провідного наукового співробітника відділу систематики та флористики судинних рослин Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України Миколи Михайловича Федорончука.

Достатньо зауважити, що вчені наукових установ і викладачі біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів України водночас отримали і монографію, і визначник судинних рослин, одного з провідних геоботанічних районів світової флори — флори Українських Карпат. Чому з'явилася необхідність у підготовці такого наукового видання?

По-перше, як зазначають у передмові автори: «На зміну традиційним визначникам французької школи, де подавалися лише ключі для визначення, приходить англо-американська школа».

По-друге, видання «Флора Українських Карпат» включає повнішу інформацію: визначення рослин, номенклатуру (після латинської назви виду у квадратних дужках (жирним шрифтом) подані сучасні альтернативні або пріоритетні назви таксонів, а в круглих (курсивом) – основні синоніми), конкретну систему, екологію, поширення, таксономічну й ресурсну специфіку. Саме цими та багатьма іншими характеристиками відрізняється пропонована «Флора Українських Карпат» від «Визначника рослин Українських Карпат». Водночас за суттю внесених змін і формою викладу конкретного матеріалу «Флору Українських Карпат» можна вважати другим виданням «Визначника…».

По-третє, «...Необхідність видання флори на сучасному рівні диктується ще й тим, що наявні

сьогодні «Флора України (1937—1964)», російськомовний «Определитель высших растений Украины» фахово та морально застаріли і стали бібліографічними раритетами. Що ж торкається російськомовного «Определителя высших растений Украины», то до оцінки авторів дуже доречно навести слово «мовно» і вона звучатиме: «…фахово, мовно і морально застаріли».

Не будемо вдаватися до аналізу всього, що викладено в абзаці: «По-третє…», оскільки твердження авторів сприймаємо, як аксіому, тобто твердження фахівців, знавців не лише флори Українських Карпат, а й всієї України та й Європи взагалі. Додамо лише, що професор В. І. Чопик — співавтор усіх XIV томів «Atlas florae Europaeae». — Helsinci, 1972—2007. Залишаємо за собою право в цьому трактуванні торкнутися лише питання — Чому «Визначник рослин України» (1950) перевидали у 1987 році російською мовою? Адже цей визначник визнаний у колишньому Радянському Союзі як один з найкращих визначників рослин і провідні автори цього видання — М. В. Клоков, М. І. Котов, О. Д. Вісюліна, А. І. Барбарич — були удостоєні Державної премії СРСР (1952). Додамо, що у 1965 р. у видавництві «Урожай» колектив авторів: А. І. Барбарич, Є. М. Брадіс, О. Д. Вісюліна [та ін.]; відповідальний редактор академік Д. К. Зеров, опублікував друге, виправлене і доповнене видання «Визначника рослин України» і також українською мовою. Окрім того, йому надано Гриф Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти України як навчальний посібник для студентів біологічних спеціальностей університетів і педагогічних інститутів та для сільськогосподарських вузів. Водночас зазначимо, що в навчальному процесі в курсі «Ботаніка» за напрямом підготовки Біологія* хіміко-біологічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка продовжуємо користуватися «Визначником рослин України» (1965). Це ж спостерігається і в інших вищих навчальних закладах, де функціонують біологічні спеціальності.

Окрім того, зауважимо, що студентам біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів легше користуватися українськомовними виданнями, оскільки засвоєні ними в середній школі в процесі вивчення курсу «Біологія» біологічні терміни українською мовою: приймочка, маточка, оцвітина, квітка, суцвіття типу волоть, суцвіття типу китиця, брунька, насінний зачаток майже не відрізняються від аналогічних термінів, наведених в українськомовних визначниках і тому набагато легше і скоріше засвоюються у процесі їх вивчення в курсі «Ботаніка» у вищих навчальних закладах України.

У структурному відношенні «Флора Українських Карпат» містить: передмову, скорочення слів та умовні позначення, назви флористичних районів, прийнятих у «Флорі », латинський алфавіт, транслітерацію латинської вимови, пояснювальний текст до карти флористичних районів Українських Карпат, таблицю для визначення відділів та родин, морфологічну будову квіткових рослин, покажчик родин та родів, опрацьованих окремими авторами, алфавітний покажчик українських назв, алфавітний покажчик латинських назв, про авторів.

Відтак наведені відділи:

Відділ I. Плауноподібні	**LYCOPODIOPHÝTA**	стор. 36—37
Відділ II. Хвощеподібні —	**EQUISETOPHÝTA**	стор. 38—40
Відділ III. Папоротеподібні —	**POLIPODIOPHÝTA**	стор. 41—54
Відділ IV Голонасінні — **PYNOPHÝTA** (GYMNOSPÉRMAE)		стор. 55—65
Відділ V. Покритонасінні — **MAGNOLIOPHÝTA** (ANGIOSPÉRMAE)		стор. 66—615

На стор. 20—35 наведена таблиця для визначення відділів та родин. Структура всіх п’яти відділів побудована за єдиним принципом, наприклад:

В І Д Д І.Л І. **ПЛАУНОПОДІБНІ — LYCOPODIOPHÝTA**
К Л А С І. **П Л А У Н О В І — LYCOPODIOPSÍDA**
П О Р Я Д О К І**. ПЛАУНИ — LYCOPODIÁLES**
Р О Д И Н А І. **ПЛАУНОВІ — LYCOPODIÁCEAE**

В І Д Д І Л V. **ПОКРИТОНАСІННІ — MAGNOLIOPHÝ** (ANGIOSPÉRMAE)
К Л А С III. **ДВОДОЛЬНІ — MAGNOLIOPSÍDA** (DICOTYLEDÓNES)
П О Р Я Д О К XI. **ГОРІХОЦВІТІ — JUGLANDÁLES**
Р О Д И Н А 22. **ГОРІХОВІ — JUGLANDÁCEAE**

Взагалі у «Визначнику…» поміщено та проаналізовано 5 відділів, 7 класів, 52 порядки, наведені ключі для визначення 135 родин, 757 родів і 2352 видів.

Позитивним, на нашу думку, у «Флорі Українських Карпат» є те, що в ній підвищена науковість і наведено значно більше морфологічних ознак, що спостерігається у визначенні виду порівняно з її першим виданням. Окрім того, великою заслугою авторів «Флори…» є те, що така фундаментальна монографічна праця, розрахована на масового читача та користувача (маємо на увазі студентську аудиторію), написана українською мовою, порівняно з російськомовним «Определителем высших растений Украины», що дозволить студентам легше і глибше опановувати та запам’ятовувати таксони.

Автори «Флори…», аналізуючи флористичне районування Карпат, посилаючись на праці зарубіжних вчених [Пакс (Pax, 1908), К. Домін (Domin, 1930), Р. Шоо (Soo, 1933), Клаштерський (Klašterský, 1934), Павловський (Pawlowski, 1947), Мойзель (Meüsel, 1965)], зазначають, що в радянський час флористичне й ботаніко-географічне районування Українських Карпат проводили відомі українські ботаніки [С. С. Фодор, 1956, В. І. Чопик, 1958, М. І. Котов, В. І. Чопик, 1960, та ін.], а геоботанічне районування Закарпатської області розробили такі відомі українські вчені, як Г. І. Білик, Є. М. Брадіс, Ф. О. Гринь і М. І. Косець, 1951, Г. І. Білик і Є. М. Брадіс, 1962).

Наведені дані підводять нас до думки про необхідність переосмислення ролі талановитих українських учених, які внесли вагомий внесок у розвиток ботанічної науки. Це є необхідним не лише з огляду щодо вшанування минулого, а й передумовою для подальшого успішного утвердження нинішніх славетних українських учених-ботаніків, котрі своїми працями збагатили не лише українську, а й світову ботанічну науку.

У «Визначнику...» поряд з наведеним великим фактичним, науковим і навчальним матеріалом, у тексті книги мають місце окремі опущення. Так, після наведення назв родин та порядків латинською мовою відсутні автори, незважаючи на те, що в ботанічній літературі це питання висвітлено досить повно і глибоко. Ми маємо на увазі такі фундаментальні монографічні праці:

Тахтаджян А. Л. Система и филогения цветковых растений — М. – Л.: Наука, 1966. — 612 с.

Тахтаджян А. Л. Система Магнолиофитов. — Л.: Наука, 1987. — 439 с.

Черепанов С. К. Сосудистые растения СССР. — Л.: Наука, 1981. — 510 с.

Черепанов С. К. Сосудистые растения России и сопредельных государств. — СПб: Мир и семья, 1995. — 990 с.

Czerepanov S. K. Vascular plants of Russia and adjiacent states (the former USSR). — Cambridge: Univ. Press, 1995. — 516 P.

Наведення після латинської назви родини та порядку прізвищ учених підвищило б науковість «Флори Українських Карпат».

У тексті мають також місце окремі граматичні та стилістичні неточності, зокрема, Оцв. не чашоподібна, а Оцв. **чашечкоподібна** (стор. 67), оскільки в ботаніці розрізняють два типи простої оцвітини: віночкоподібну та чашечкоподібну, не листорозміщення, а **листкорозміщення** (стор. 616) та ін., які ні в якому разі не знижують наукового та навчального значення «Визначника...». Без сумніву, рецензована «Флора Українських Карпат» буде корисною науковцям, викладачам, докторантам, аспірантам, магістрантам, студентам вищих навчальних закладів України. Окрім того, вона знадобиться екологам, працівникам з охорони природи, вчителям біології середніх загальноосвітніх навчальних закладів.

На жаль, рецензована нами «Флора Українських Карпат» — це остання фундаментальна наукова праця одного з визначних українських флористів і систематиків рослин — професора Володимира Івановича Чопика, який зробив неоцінимий внесок у дослідження флори України,

особливо Українських Карпат, охорони та збереження рідкісних і зникаючих видів рослин не лише України, але й Європи взагалі. В історію української ботанічної науки він ввійшов як класик вітчизняної флористики та систематики, творчість якого в подальшому потребує глибокого і всебічного вивчення.

На завершення хочемо висловити сподівання, що «Флора Українських Карпат» стане надійною основою для поглиблення наукового рівня вчених, викладачів і студентів у процесі всебічного вивчення та пізнання ними рослинного світу Карпатської гірської системи, а також для всіх, хто цікавиться ботанікою та історією її розвитку.

М. М. Барна, Л. С. Барна,
Н. М. Дробик, С. В. Пида,
Н. В. Герц, О. Б. Мацюк,
Р. Л. Яворівський